

Bölüm 8

KENTTE YAŞAM VE SEKÜLERLEŞME İLİŞKİSİ¹

Mehmet Fatih GÜLOĞLU²

Cahit ASLAN³

GİRİŞ

Modern dünyanın temel göstergesi olan kentler, tarih boyunca her zaman siyasi, ekonomik ve dini açıdan merkezi bir rol oynayarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Üstelik kentler, uygarlık ile eş anlamlı olarak görülmüştür. Kent, çoğu zaman, uygarlık teriminin yerine kullanılmıştır (Attaş, 2003, s. 75). Kentlerin ilk kalıntılarında M.Ö. sekiz binlerde Eriha'da rastlanmaktadır (Huot ve ark., 2000, s. 27). Arkeolojik araştırmaların ışığında kentler hakkında elde edilen veriler uygarlıkları anlamak için başvurulan temel yoldur. Tarih içerisinde birçok değişim geçirmiş bulunan kentler, bazen tarih sahnesinden silinmiş bazen de kendilerini yeniden inşa etmişlerdir. Kentler her çağda merkezi konumda olmayı başarmıştır. Nitekim günümüzde de insanların büyük bir çoğunluğu kentlerde yaşamaktadır (Keleş, 2004, s. 28). Kentleşme 20. ve 21. yüzyıl uygarlıklarının ve insan davranışlarının anlaşılmasında çok önemli ipuçları içermektedir.

Kentlerin kadimliği gibi din olgusu insanlık tarihi kadar eskidir. İlahi anlatılarda dinlerin kaynağının Hz. Âdem ile başladığı bilinmektedir. Dinler tarihçisi Eliade'nin (2000) eserlerine bakıldığında da dini etkinliklerle ilgili binlerce yıllık arkaik bulgular görülmektedir. Ancak bu çalışma açısından önemli olan şey dini bulgulara en fazla kentsel uygarlıkların kalıntılarında raslanmasıdır. Arkeolojik olarak en fazla 10 bin yıllık geçmişe sahip kentlerin bilgisine vakıf olduğumuz düşünüldüğünde bu kadar uzun bir geçmişe sahip bir din olgusundan bahsetmek mümkün görünmektedir. Ayrıca bu kentlerin her biri, bir Tanrı ile anılmaktadır. Babil, Asur, Ur vs. gibi kentlerin hepsi dini özelliklere sahip kentler olarak görülmektedir. Bunun temelinde ise bir kentin ortaya çıkabilmesi için bir dinin gerekliliğinin olmasıdır (Çevik, 2005, s. 45). Nitekim araştırmaya konu olan Adana kenti de Fırtına Tanrısı ADONIS'in kentidir (www.adanavaliliği.gov).

¹ Bu çalışma, Yard. Doç. Dr. Cahit Aslan'ın danışmanlığında 08.09.2010 tarihinde Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalı'nda başarıyla sunulmuş olan "Yüksek Lisans Tezi"nden üretilmiştir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, mfguloglu@gmail.com

³ Doç. Dr. Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Felsefe Grubu Eğitimi AD, cahitaslan138@gmail.com

Kentlerin ve dinlerin tarihi arasındaki derin ve kadim bağ her çağda dönüşümden geçmiştir. Ancak kentleşme sürecinin bugünkü yoğunluğundaki artış genel olarak kapitalizmle eş tutulmaktadır. Üretim biçiminde yaşanan dönüşüm kentleşme sürecini hızlandırdığı aşikârdır. Kentlerde kırsala göre fiziki güç ile üretilen emek değil de entelektüel olarak tanımlanabilen daha çok dilsel, rasyonel emek hükümran hale gelmiştir. Dolayısıyla kentler entelektüel faaliyetlerin arttığı bir mekân olarak tasvir edilebilir. Chadwick'e (2004) göre entelektüeller sekülerizmi ortaya çıkaran nedenlerin temel taşlarından biridir. Bu nedenle ilk seküler Hermes, kendisine kentlerde mekan bulmuştur. Çünkü doğa Tanrısaldır, gizemli ve mistiktir. Ancak kentler, Tanrısalıktan, kutsal olandan kaçışa olanak sağlayan yapay bir ortam sunar. Neden peygamberler hep kentli toplumlara gelmiştir? sorusuna cevap, kentlinin dinden kaçışı sonucu Tanrının onları düzeltme gereksiniminde bulunması gösterilebilir. Üstelik peygamberlerin çoban olması da bu anlamda manidardır. Çünkü kent onları kirlilememiştir ve kırsalda yaşadıklarından doğa ile başbaşadırlar. Sekülerleşme, kentlerde kırsala göre daha fazla yayılma alanı bulmuştur. Dolayısıyla kentler, Tanrısal yanlarını bertaraf edebilme imkanına sahip mekanlar olma özelliğine sahiptirler. Kentler, Tanrı ile insanın varoluşu arasında bir alandır.

Kentler bu anlamda sekülerleşmenin de alanıdır. Ancak kentler, bu doğrusal bir ilişkiden öte din ile sekülerlik oyununun aynı anda oynandığı ve çatıştığı bir alandır. Bu nedenle toplumların dönüşümünde kentleşmenin önemi büyüktür. Bu çalışmada kentte kalış süresinin dindarlık boyutları üzerindeki etkisinden hareketle kentte yaşamının sekülerleşmeye yol açıp açmadığı ortaya çıkarılmıştır. Bu amaçla metinde dindarlığın boyutlarını belirleme adına ölçek geliştirilmiş ve bunlar Adana ilinin Seyhan ilçesinde uygulanmıştır. Nicel bir araştırma olarak tasarlanan bu çalışmada temel olarak 'Kentte kalış süresi ile sekülerleşme arasında bir ilişki var mıdır? Kentte kalış süresinin kişilerin sekülerleşmeleri üzerinde etkisi varsa bu etki hangi yöndedir?' gibi sorulara cevap aranmıştır.

Yönteme Dair

Kentleşme olgusu tüm toplumlarda görülen bir olgu olup, kentleşmenin farklı değişkenler üzerinde etkisinin olduğu bilinmektedir. Kentleşme olgusu beraberinde kırsalın kentlere akışını, farklı kültürel dokuların bir araya gelişini, ekonomik üretimin farklılaşmasını getirerek kentte yaşayan kişileri bu farklı etkenlerin etkilerine maruz bırakmaktadır. Dolayısıyla kentte ikamet eden bireyler arasında sosyo-kültürel, ekonomik, dinsel dönüşümler gerçekleşmektedir. Bu çalışma Seyhan örneği üzerinden kentte kalış süresinin kişilerin dini değer, inanç, eylem ve tutumlarında bir değişikliğe yol açıp açmadığını ortaya konulmuştur. Bu araştırmanın genel amacı kentte kalış süresi ile sekülerleşme arasındaki ilişkiyi Adana

Seyhan örneği üzerinden belirlemek ve bu belirlenen ilişki üzerinden dindarlığın nasıl dönüştüğünü ortaya koymaktır. Kentte kalış süresi ile kişilerin dini ibadet, bilgi, inanç, tecrübe, etki boyutları ve ayrıca dini ve geleneksel ritüelleri yapma ile ekonomik ilişkilerde dinin gereklerini gözetme durumlarında nasıl bir farklılaşma yaratığı incelenerek analiz edilmiştir. Kişilerin dindarlıklarında kentte geçirdikleri yıllara göre bir değişimin olup olmadığı tespit edilmiştir.

Araştırmanın evrenini Adana'nın merkez ilçesi Seyhan'da yaşayanlar oluşturmaktadır. Örneklem oluşturulmasında merkez ilçe Seyhan'nın nüfusunun özelliklerine dikkat edilerek kadın ve erkek sayıları mümkün olduğunca yaklaşık tutulmaya çalışılmıştır. Merkez ilçe Seyhan, 96 mahalleden oluşmaktadır. Ancak anket için her mahalleye ulaşmak oldukça zahmetli olacağından sosyo-kültürel ve ekonomik özellikleri aynı olduğu düşünülen ve yine de oldukça çok sayıda farklı mahalleye uygulama yapılarak evreni temsil edebilecek kişilere ulaşılmıştır. Örneklem grubumuzda 35 farklı mahallede uygulama yapılmıştır. Bu mahallelere yapılan uygulamalara katılan katılımcıların seçimi rastgele örnekleme tekniği ile yapılmıştır. Araştırmada örneklemnin evreni temsil edebilmesi için 487 adet anket uygulanmış ve 449 anket geçerli olarak kabul edilmiş ve örneklem evreni temsiliyet gücünün yüksek olduğu kabul edilmiştir.

Örneklem grubunun % 55,5'i erkeklerden % 44,5'i kadınlardan oluşmaktadır. Cinsiyete göre dağılımı evreni temsil edebilme yeterliliğindedir. Örneklem % 29'u genç; % 42'si yetişkin; %22,9'u orta yaş; % 6'sı yaşlı kategorisinde yer almaktadır. Bu duruma göre, örneklem yaklaşık % 71.1'ini genç ve yetişkinler oluşturmaktadır. Örneklem medeni durumlarına göre dağılımı, % 56.6 ile evli olanlar; % 41 ile bekarlar; % 1,6 ile boşanmış olanlar ve % 0.9 ile eşi vefat etmiş olanlar şeklinde olduğu görülmektedir. Örneklem grubunda hiç okuma-yazma bilmeyenler % 4,2; sadece okur yazar olanlar % 3,1; ilkokul mezunları % 21,2; ortaokul mezunları % 12,7; düz lise mezunları % 20,9; imam hatip lisesi mezunları % 0.7; kız meslek lisesi mezunları % 0,7; meslek lisesi mezunları% 4,2; fen veya Anadolu lisesi mezunları % 1,1; yüksek okul mezunları % 8,9; üniversite mezunları % 21,2 oranında olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan katılımcıların % 30,1'i yüksek öğretim mezunu olduğu; katılımcıların % 27,6'sı ise ortaöğretim mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların % 43,2'si alt gelir grubundan; % 30,3'ü orta gelir grubundan; % 9,4'ü orta üstü gelir grubundan; % 11,4'ü üst gelir grubundan kişilerden oluşmaktadır. Katılımcıların % 14,9'u ev hanımı; % 1.6'sı emekli; % 16,3'ü işçi; % 16,7'si memur; % 9,6'sı öğretmen; % 15,8'i esnaf; % 8'i serbest meslek; % 1,3'ü çiftçi; % 12,7'si öğrenci; % 1,8'i sanatçı; % 0.4'ü işsiz olduğu görülmektedir. Bu oranlar Seyhan nüfus verilerine ve ekonomik durumuna yakın olduğu söylenebilir. Dolayısıyla örneklem evreni temsil edebilme yeterliliğinde olduğu söylenebilir. Doğduğundan beri

kentte kalanların oranı % 41; 10 yıl ve daha az kalanların oranı % 22,9; 11 ile 20 yıl arası kalanların oranı %17,4; 21 ile 30 yıl arası kalanların oranı % 11,6; 31 yıl ve üzerinde kalanların oranı ise % 6,7 şeklinde olduğu görülmektedir.

Tarama araştırmalarında genel olarak katılımcılardan nesnel ve kesin bilgi almak zor olmakla birlikte bu çalışmada katılımcıların, araştırma sorularını doğru bir şekilde cevapladıkları kabul edilmiştir. Ayrıca çalışmanın verilerinin Şubat-Mayıs 2010 tarihinde toplanmış ve araştırmaya 17 yaş altı katılımcılar kabul edilmemiştir.

Kent, Kentleşme ve Kentleşme Kavramları

Kent sözcüğü “city” ve “urban” kelimeleri ile karşılandığı bilinmektedir. Bu iki kelimedenden hangisinin seçileceği araştırmacıların kente olan yaklaşımı ile doğru orantılıdır. İngilizce “city” ve sözcüğü daha çok yönetsel ve siyasal bir içeriğe sahip olurken; “urban” sözcüğü daha çok toplumbilimsel kent tanımına yakın olup, kentsel yerleşmeleri belirtmek üzere kullanılmaktadır (Keleş, 2004, s. 107). Sosyal bilimlerde daha çok “urban” sözcüğünü referans almaktadır.

Kentler tarihte çeşitli işlevlere sahip bir yerleşke olma özelliğini bünyesinde barındırmıştır. Kent, her tarihsel döneminin özelliklerine göre biçim almıştır. Pirenne Ortaçağ Kentleri’nde (2006), kent sözcüğünün farklı zamanlarda hangi anlamlarda kullanıldıklarını ve bu kullanımların ortak yönünün ne olduğunu ifade eder. Pirenne (2006, s. 48), “Yunanlıların Acropolis’i, Etrüsklerin, Latinlerin ve Galyalıların “Oppida’sı, Slavların Gorodları, Güney Afrikalıların Krealleri,...kısaca hepsi kapalı yer anlamına gelmekteydi. Çağdaş İngilizce ve Rusçada da kent anlamına gelen sözcüklerin (town ve gorod), başlangıçta, kapalı yer anlamına gelmesi ilginçtir”, diyerek kent sözcüğünün hem etimolojik anlamına vurgu yapmakta, hem de birçok halk tarafından yapılan tanımlamalarında ortak nokta olarak “kapalı yer” ifadesinin bulunduğunu ifade etmektedir. Bu açıdan yaklaşıldığında kent, etrafına göre her zaman daha korunaklı yerler olarak bilinir. Günümüz kentleri ise, surlarla çevrili tarihsel kentlere göre daha korunaksız ve daima tüketen bir yapıya sahip olduğu bilinmektedir.

Demografik, sosyo-kültürel, ekonomik ya da iktidar mücadeleleri açısından çeşitli kent tanımlamaları yapılmıştır. Mekân, coğrafi ve üretim özellikleri ön planda tutularak mezra, köy, kasaba, kent ve megapollere uzanan bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Ayrıca kentin, yönetim biçimine, nüfusuna ve ekonomisine dayalı şekillerde de tanımlamaları yapılmıştır (Keleş, 2004). Bu kent tanımlamalarının bazıları şu şekildedir: Nüfus ölçütüne dayalı olarak kent, belli bir nüfus düzeyini aşmış yerler olarak tanımlanmıştır (Keleş, 2004, s. 106). Ya da “çoğunlukla tarım dışı kesimlerde yoğunlaşmış 10 binin üstünde nüfusu bulunan, farklılaşmış ve örgütlü

fiziksel, toplumsal ve yönetsel bütünlüğe sahip olan yerleşim” yeri olarak tanımlanmıştır (Bal, 1999, s. 22). Yönetsel sınır ölçütüne göre kent, belli bir yönetsel örgüt biriminin sınırları içerisinde kalan yerlerdir (Keleş, 2004, s. 105). Ekonomik ölçüte göre kent, “mal ve hizmetlerin, üretim, dağıtım ve tüketimi sürecinde toplumun sürekli olarak değişen gereksinimlerini karşılamak için ortaya çıkan bir ekonomik mekanizma”dır (Keleş, 2004, s. 107). İdari ve demografik açıdan kent, belli bir nüfus yoğunluğuna ulaşan yerleşke birimi olarak; sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan ise, “sosyal hayatın mesleklere, iş bölümüne, farklı kültür gruplarına göre organize edildiği; kurumlaşmaların yoğunluk kazandığı, karmaşık insan ilişkilerinin bireyin bütün bir günlük yaşayışını etkilediği yerleşke merkezi”dir (Sezal, 1992, s. 22).

İktidar ilişkileri bağlamında ise Castells (1997, s. 15) kenti toplumsal grupların günlük yaşamlarının temelinde yer alan ortak tüketim araçlarının örgütlenmesi olarak görür. Öte yandan Harvey (2003) için ise kent, etrafında belli bir üretim tarzının şekillendiği ve örgütlendiği ve gerektiğinde merkeze başkaldırıcı bir rol oynadığı bir yerleşke olarak anlam kazanır. Bununla birlikte Harvey kenti (2003, s. 12), toplumsal artık değerın üretilmesi, iktisadi örgütlenmenin egemen tarzı ve toplumun mekânsal örgütlenmesi arasındaki ilişkiler alanı bağlamında incelemiştir.

Ahmet Ulusoy ve Tarık Vural’a (2001, s. 2) göre kent; “sınırları içindeki nüfusun geçim kaynaklarını tarım ve hayvancılık dışı uğraşların oluşturduğu; toplumsal ilişkiler, kültürel alanlar, nüfus yoğunluğu gibi birçok yönden kırsal alanlardan farklı olan yerler”dir. Bu tanımdan da anlaşıldığı gibi kentin kırsaldan farkları oranında tanımı yapılabilir. Hüseyin Bal, Eyüp İsbir’in kent tanımını ‘Kent Sosyolojisi’ kitabında şöyle aktarmıştır: “Kent, insan ilişkileri açısından ancak belirli bir nüfusa sahip toplumlarda karşılaşılması mümkün olan fizyolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçların belirli düzeylerde karşılandığı; her ülkenin kendi özelliklerine göre kriterlerini belirlediği fiziki yerleşme alanıdır” (Bal, 1999, s. 21). Bu tanım ihtiyaç kavramı etrafında şekillenmiştir. Bu anlamda kentler ihtiyaçların karşılandığı ve yeniden üretildiği merkezlerdir. Max Weber ise kenti, “ticari muamelelerin ön plana geçmesiyle birlikte bir bütün olarak cemiyetin, tahkim edilmiş bir yer, bir kale, bir pazar yeri, bir dereceye kadar olsun otonom bir hukuk düzeni, belli bir birlik, bir konfederasyon şekli, hiç değilse bir dereceye kadar bağımsız olma gibi özelliklere sahip olması gereken bir yerleşim yeri” olarak tanımlamıştır (Görmez, 1991, s. 21; Martindale, 2000, s. 90; Weber, 2003). Rüstem Erkan (2002, s. 18) ise kenti şöyle tanımlar:

“Kent tarımsal olmayan, üretimin yapıldığı, tüm üretimin denetlendiği, dağıtımının koordine edildiği, belirli teknolojin kullanıldığı, nüfusun belli bir büyüklük ve yoğunluğa ulaştığı, heterojenli ve bütünlüşmenin var olduğu bir yerleşim yeridir.”

Bu kent tanımlamaları insan kalabalıklarının buldukları yerlerde farklı farklı yapılar inşa ettiklerini ve bu inşa edilen yerlerde farklı yaşam tarzlarını açıldıklarına işaret etmektedir. İnsanlar türlerini devam ettirebilmek için farklı zeminlerde farklı araçlara gereksinim duyar.

Kentleşmenin ise kent tanımlamalarına dayalı olarak sosyolojik, ekonomik ve demografik açılardan tanımlamaları yapılmıştır. Bu tanımlamalar genel olarak değişen ekonomik ilişkiler ve artan nüfusa bağlı olarak şekillenmiştir. Keleş kentleşmeyi, dar anlamda, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artması olarak tanımlar. Bunun nedenini doğum oranlarının ölüm oranlarına nazaran artmasında ve kırsal alandan göçler ile kentlerin beslenmesinde görür (Keleş, 2008, s. 25).

Bunun yanı sıra Keleş (2004, s. 22) geniş anlamda kentleşmeyi şöyle tanımlar: Kentleşme, sanayileşme ve ekonomik gelişmeye bağlı olarak, kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim sürecidir. Bu tanım ekonomik temelden hareket etmektedir. Aynı zamanda kentleşmenin toplumu ve kişileri dönüştürücü etkisine vurgu yapmaktadır. Kentleşmenin ekonomik gelişmelere bağlı ilişkisini ilk kentlere bakarak da görülebilir (Huot ve ark., 2000). Çünkü kentlerin oluşumunda ekonomik ihtiyaçların diğer etkenler kadar önemi bulunmaktadır (Çevik, 2005).

Bunun dışında kentleşmenin birçok farklı tanımlamaları yapılmıştır:

“Milli gelir ve istihdam yapısında, ağırlığın tarımdan hizmetlere ve sanayiye kayması ile ilgili evrensel ve sayılaştırılabilir bir süreç”; “ekonominin yapısal değişimi, tarımın modernleşmesi, nüfus yapısındaki değişimler vb. nedenlerin bir sonucu”; sanayileşme ve modern hizmet sektörleriyle aynı yön ve hızda geliştiği, mekâna ve bu sektörlerle aynı biçimde yayıldığı ve istihdamdaki niteliksel gelişmelerle ilişkisi kurulduğu ölçüde ekonomik ve toplumsal gelişmeyi hızlandırıcı bir etken”; “türü, yönü ve biçimi ne olursa olsun toplumdaki yapısal değişimlerin bir göstergesi”; “hem kırsal bir toplumun kentsel bir topluma dönüşme süreci, hem de kentsel mekânın ve toplumsal pratiğin değişme ve evrimleşme sürecidir” (Bal, 1999, s. 32).

Sezal (1992, s. 22) kentleşmeyi iş gücünün tarımdan, tarım dışı sektöre kayması ve dar mekânlı cemaat hayatından geniş mekânlı cemiyet hayatına geçiş olarak kabul etmiştir. Çünkü kentlerde rasyonel bir hukuk düzeni geçerlidir. Birincil ilişkiler yerini ikincil ilişkilere bırakacak şekilde dönüşüm geçirmiştir. Erkan için kentleşme, kent ortaya çıktıktan sonra, kentlerdeki büyümeyi, yoğunlaşmayı, fark-

lılaşmayı, bütünleşmeyi ve değişmeyi anlatabilmek için kullanılan bir kavramdır. Yine Erkan (2002, s. 19) kentleşmeyi, “bir yerleşmede ya da bir ülkenin yerleşmelerinde tarımsal olmayan üretim oranının artması ve tüm üretimin denetim ve koordinasyonunun yoğunlaşması sonucu, büyüklük, yoğunluk, heterojenlik, bütünleşme derecelerinin artması olayı” şeklinde tanımlar.

Ulusoy ve Vural’a göre ise kentleşmenin tanımı şu şekildedir:

“Dar anlamda, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artması olarak tanımlayabileceğimiz kentleşme, demografik, ekonomik ve sosyo-kültürel bir değişmeyi ifade eder. Demografik anlamada nüfusun kırsal ve tarımsal alandan kente göç etmesi iken, ekonomik anlamda kentleşme tarım ve hayvancılıkla uğraşan nüfusun başta sanayi olmak üzere, tarım dışı faaliyetlere kaymasıdır. Sosyo-kültürel anlamda kentleşme ise demografik ve ekonomik olarak kentleşen nüfusun kentin normlarını ve yaşayış biçimini bir tarz olarak benimsemesi, yaşaması yani ‘kentlileşmesi’dir” (Vural ve Ulusoy, 2001, s. 3).

Louis Wirth ise kentleşmeyi şu şekilde tanımlamıştır:

“Kentleşme, artık, yalnızca insanları kent olarak adlandırılan yere çekme sürecini belirtmekle kalmamakta, insanların kentin yaşam biçimini benimsemesi anlamında da gelmektedir. Kentleşme, ayrıca, kentlerin büyümesinin beraberinde getirdiği yaşam biçiminin belirgin niteliklerinin ve kentin kurumlarıyla kentlilerin, iletişim, ulaşım araçları aracılığıyla oluşturduğu büyümenin etkisi altında kalan bireylerde, kentli olarak kabul edilen yaşam biçiminin niteliğindeki değişiklikleri vurgular” (Wirth, 2002, s. 81).

Yaşanılan mekân, bireye aynı zamanda bir kimlik bilinci kazandırır. Kente gelen yeni kişiler ya da kentte yaşanan değişim ve dönüşümler sonucu eski kentliler doğal olarak oluşan yeni koşullara uyum sağlamak ve kent yapısı ile bütünleşmek zorundadırlar. Bu uyum ve bütünleşme (ya da ayrışma ve çatışma) bir süreç halinde kendini gösterir. Bu süreç kentlileşme kavramı etrafında anlam kazanır. Kentlileşme kentin normlarının benimsenmesi olarak kabul edilebilir.

Kentlileşme genel olarak nüfus hareketleri sonucu kente gelen yeni insanların kente uyum sağlama sürecidir. “Kentlileşme, kırdan kente göçen nüfusun ekonomik ve sosyal bakımlardan kırsal özelliklerinden arınarak kentin özelliklerini kazanması sürecidir” (Vural ve Ulusoy, 2001, s. 3). Bu süreçte kişiler alışkın oldukları sosyal ve ekonomik davranışlarını dönüştürmek zorunda kalmaktadırlar. Bu an-

lamda kentlileşme bir kültürel dönüşüm süreci olarak da karşımıza çıkmaktadır. Kentlileşme kent kültürünün benimsenmesi sürecidir (Vural ve Ulusoy, 2001, s. 3). Ayrıca kentlileşme kişilerin ne kadar kentli olduklarını yani var olan ideal anlamdaki kentsel topluma ne kadar uyum sağladıklarını yansıtan bir süreçtir (Bal, 1999, s. 69).

Adana'nın Kentleşme Süreci

Türkiye'nin kentleşme süreci eğemen ekonomik yapı ile yakından alakalıdır. Ülkenin büyük bölümünün geçim kaynağını tarım oluşturmaktadır. Türkiye'nin kentleşme nedenlerine baktığımızda itici, iletici ve çekici nedenler görülebilir (Keleş, 2008, s. 69). Nitekim kentleşmenin tanımında da tarım dışı ekonomik gelişim ön plandadır. Bu açıdan yaklaşıldığında ülkenin kentleşme tarihinde, tarım arazilerinden kopuş sürecinin olduğu görülmektedir. 1950'lerden beri tarımda verimin düşüklüğü, tarım arazilerinin parçalanması ve tarımda makineleşme, kırsaldan insanların koparak şehirlere göç etmesine neden olmuştur (Keleş, 2008, s. 71; Tekeli, 1982). Tarım verimin düşüklüğü ve arazinin miras yoluyla parçalanması kişilerin artık kırsalda barınamamalarına neden olmuştur. Bunun dışında Türkiye'ye 1950 yılından itibaren çok sayıda traktörün girmesi aynı şekilde işsizleşen bir köylü sınıfı yaratmıştır. Bir traktörün ortalama 6 kişiyi işinden ettiği öne sürülmektedir. (Keleş, 2008, s. 73) Bu durumda da iletici etmenler dediğimiz ulaşımın kolaylığı ve elverişliliği sonucu kişiler çekici olarak kabul edilen kentlere yönelmişlerdir.

Bölgelerimizde kentleşmenin genel olarak artış nedeni tarımda makineleşme ile beraber, tarımdan tarım dışı sektörlere olan yönelimin artması gösterilmektedir (Keleş, 2008, s. 71). Bunun yanı sıra artan eğitim düzeyi, ulaşım araçlarının ve iletişimin toplum hayatında öneminin artması da diğer etkenlerdir (Keleş, 2008, s. 74). Kentleşme oranının artmasında diğer bir etken olarak da kentlerdeki sanayi kuruluşlarının varlığı ve kentlerin sahip olduğu cezbedici olanakların varlığının da etkili olduğu söylenebilir (Keleş, 2008, s. 75).

Adana, çağlar boyunca, çeşitli kültürlere ev sahipliği yapmıştır. Bulunduğu coğrafi özellikler neticesinde insanlar için yaşam alanı sağlayan hem ekonomik hem de kültürel açıdan zengin bir kenttir. Adana toplam 14030 kilometre karelik bir yüz ölçüme sahip olup Akdeniz'in doğusunda yer alan ve Çukurova ovasında bulunan bir kenttir. Batısında Niğde ve Mersin şehirleri; kuzeyde Kayseri; doğuda Kahramanmaraş ve Osmaniye; güneydoğuda ise Hatay'la komşudur (Keser, 2008, 72). Adana ilinde genel olarak Akdeniz iklimi hakim olup en düşük sıcaklık -7,1, en yüksek sıcaklık da 46,5 santigrat derece olarak ölçülmüştür (Oğuz, 2002, s. 9). Adana adı en az 3640 yıllık bir geçmişe sahip olup M.Ö. 1650 yıllarından kalma bir Hitit tabletinde 'URU ADANIA' adıyla geçmekte olduğu bilinmektedir:

Adana Bölgesi. Ayrıca Homer'in İlyada'sında bölgeye Adana denilmektedir. İslam kaynaklarına göre ise, Adana'nın adı, en eski peygamberlerden Yasef'in torunu EZENE'den geldiği iddia edilmektedir. Ayrıca Batana, Danuna, Edene adları da kullanılmıştır (<http://www.adana.gov.tr/?sayfa=3&alt=tarih>). Adana tarihte Hitit, Asur, İran, Helen, Slöid ve Roma'nın egemenliğinde bulunmuştur. Uzun süre Roma hakimiyetinde kalan Adana, Emeviler zamanında Müslümanlar tarafından fethedilmiş, daha sonra Haçlılar tarafından 11. yüzyılın sonunda yeniden ele geçirilmiştir. 14. yüzyılda Mısır Memlûklularının egemenliğinde Ramazanoğulları Beyliğine bağlı bir kent olarak varlığını sürdürmüştür. 1608 yılından sonra da Osmanlı egemenliğine girmiştir. 1833-1840 yılında Kavalalı Mehmet Ali Paşa kenti işgal etmiştir. Ancak Osmanlı tekrar hakimiyetini sağlamıştır. Daha sonra 1. Dünya Savaşı sırasında 4 yıl Fransa'nın işgalinde kalmıştır (Keser, 74, s. 2008). Son olarak Kurtuluş Savaşı'nın ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin bir vilayeti olmuştur. Adana bugün Türkiye'nin en büyük kentleri arasında yer almaktadır

Sekülerleşme

Latince "seaculum'dan gelen seküler kavramı Roma İmparatorluğu döneminde festivallerde söylenen ilahi ve ayinler için kullanılmış olup 12. yüzyılda ise Hristiyan bölgelerdeki halkı din adamlarından ayırt etmek için kullanılmıştır (Özay, 2007, s. 123). 12. yüzyıldan itibaren bu kavram "kutsal'ın karşıtı bir anlam kazanmıştır. İlerleyen zamanlarda özelde Batı Asya'nın kilise ile olan çatışması ve gelişen Reform ve Rönesans ile daha sonraları Fransız devrimi, Sanayi devrimi, Protestanlık hareketi vs. ile bu kavram gelişimini günümüze kadar taşımıştır. Sekülerleşme kavramı, "Türkçe'ye İngilizce aracılığıyla geçmiş olmakla beraber, köken olarak Latince "seaculum" sözcüğünden türemiştir. Yunanca'daki "éaeon" sözcüğünün Latince tercümesi olan "seaculum" sözcüğü "zaman" ve "mekan" çağrışımlarını birlikte veren bir anlama sahiptir. Zaman şimdi ve hazır oluşu; mekan ise dünyada ve dünyevi oluşu anlatır. Şu halde sekülerleşme kavramı, bu dünyada meydana gelen çağdaş vakıaları, yani şimdiki zamanda olan olayları ifade eder" (Kirman, 2005, s. 52).

Günümüzdeki anlamınının kullanımına ilk olarak Otuz yıl savaşlarından sonra imzalanan Westphalia (Vestfalya) anlaşmasında rastlanmakla beraber kavram; geleneksel dini formların etkisindeki azalma, dünyayla uyum, toplumun dinden ayrılması, dini inanç ve kurumların pozisyon değiştirmesi, dünyanın kutsaldan arındırılması ve kutsal toplumdaki seküler topluma geçiş anlamlarını ifade etmektedir (Rus, 2006, s. 196).

Kavramın bu tarihsel gelişimini Berger (1993, s. 166) şu şekilde ifade eder:

“Sekülarizasyon kavramı biraz serüvenli bir tarihe sahip olmuştur. Kavram ilk defa Din Savaşlarından hemen sonra arazi ve emlakın kilise otoritelerinin gözetiminden çıkarılmasını belirlemek amacıyla kullanıldı. Aynı kavram Roma dini hukukunda bu sefer tarikatlardaki müridin ‘dünya’ya yönelişini göstermeye başladı. Söz konusu her iki kullanımda da bu kavram, özel durumlardaki tartışmalar ne olursa olsun tamamen tasviri ve değerden uzak bir anlamda kullanılıyordu. ...sekülarizasyon ve hatta onun türevi olan “sekülarizm” kavramı, yerine göre müspet yerine göre de menfi değerli çağrışımlarla oldukça yüklü ideolojik bir kavram olarak kullanılmıştır. Geleneksel kiliseyle bağları olan çevrelerde ona “Hristiyanlaşmaktan uzaklaşma”, “dinsizleşme” vb. olarak saldırılırken, ruhban karşıtı ve ilerlemeci çevrelerde ise modern insanın dini vesayetlerden kurtuluşu anlamı verilmeye başlandı”.

Sekülerleşme kavramı 19. yüzyılda dünya genelinde hararetle tartışılan bir kavram halini almıştır. Özellikle kentleşme ile beraber gelişen çoğulcu yaklaşımlar (Rus, 2006, s. 202) ve parlamenter demokratik yapılanmalar farklılıkların aynı mekânda hayat bulmasına fırsat sağlamıştır (Özay, 2007). Günümüzde özellikle Batı Asya’da bu kavram dünyadan kovulmuş olan dinin yerine geçmiş bir ideoloji işlevi görmektedir.

Davison (2006, 147)’a göre sekülerleşme dinin işlevselliğini kaybetmesidir. Bu süreç çeşitli etkenler sonucu -bilimin gelişmesi, kilisenin etkisi yitirmesi, rasyonelleşme süreci, aydınlanma felsefesinin din vurgusu, yüzyıllardır peygamberlerin gelmemesi vs.- çok faktörlü bir şekilde ele alınmalıdır. Giddens’a (2000) göre sekülerleşme dinin toplum hayatının çeşitli yerlerindeki etkisinin kaybolmasıdır. Bunu çeşitli dini örgütlere üyeliklerin azalmasıyla siyasal ve ekonomik alanda dini kurumların ve anlayışların saygınlığı kaybetmesiyle ve dini ibadet ve inançlara belli bir ilgisizliğin gözlenebilir hale gelmesiyle kanıtlamaktadır (Giddens, 2000, s. 494). Dinin modern dünyada toplumun tüm alanlarından el çektiği tezi, Giddens’a göre sekülerleşme teorisinin temel varsayımdır. Örneğin camilere gidilmeye devam edilip edilmediği, dini törenlere ne boyutta iştirak edildiği, bunun yanısıra dini kurallara dayalı alışverişlerin ne boyutta devam ettiği, siyasal yaşamın dini kaidelelere bağlı olarak idame ettirilip ettirilmediği, dinin ibadet boyutunun uygulanıp uygulanmadığı, bir toplumun sekülerleşip sekülerleşmediğini görünür kılmaktadır.

Nakip Attaş (2003, s. 42) ise sekülerleşmeyi şu şekilde tanımlar:

“Sekülerleşme; “insanın aklı ve dili üzerinde önce dini sonra metafizik denetimden kurtarılması” olarak tanımlanır. Bu “dünyanın dini veya din misilli kavranışından soyularak bütün kapalı dünya görüşlerinin atılması, tüm doğaüstü mitlerin ve kutsal sembollerin parçalanmasıdır” “tarihin, mukadderattan kurtarılması”; insanın dünyada bir başına bırakıldığını, artık kaderini suçlamayacağını ve kaderine kızgınlık duymasının yersiz olduğunu keşfetmesidir... insanın bakışlarının, dünya ötesinden bu dünyaya ve bu zaman çevirmesidir”. Sekülerleşme, hayatın sadece siyasal ve toplumsal yanlarını değil kaçınılmaz olarak kültürel yönünü de kapsar, çünkü o, “kültürel entegrasyon sembollerinin dini olarak belirlenişinin kaybolmasıdır”. Bu, “toplumun ve kültürün dinsel kontrol ve kapalı metafizik dünya görüşlerinin tasallutundan kurtulacağı geri dönülmez tarihsel bir süreçtir”.

Bu tanım, yapılan din tanımının neyi içerdiğine bağlıdır. Dini “kutsal’a bağlılık olarak tanımlayan düşünürler sekülerleşmeyi kutsallıktan arınma süreci olarak tanımlamışlardır. Kısaca sekülerleşme dinin bu dünyadan kovulup, “kendi eserimiz olan dünyanın” inşa edilmesini sağlamaktır (Berger, 1993).

Kentte Kalış Süresi ve Sekülerleşme

12. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan orta sınıf ve kentsoylular kent içerisinde belli bir hukuk geliştirdiler. Bu hukuk, orta sınıfın ve burjuvanın rahat hareket etmesini kolaylaştırmakla birlikte, sakinlerine göreli bir özerklik sağlamaktaydı. Alman atasözü “kent havası insanı özgür kılar” demektedir (Pirene, 2006, s. 142; Bumin, 1990, s. 51). Bu anlamda kişi kentte kıra göre gelişmiş bir özgürlük ile rahat bir şekilde eyleyebilmektedir. Çünkü kişiler kırsal alanda biraz daha bağımlı bir kişilik örüntüsü sergilerler. Nitekim ‘bağlı olma’ özgürlüğün karşıtı olarak kabul edilir. Bağlılık, kişide ahlaki bir yükümlülüğe, zorlayıcılığa veya yasağa ilişkin bir kavrayışa neden olup, eylemlerin kanuniliğine ilişkin bir anlayışı kişide husule getirir (Tönnies, 2000, s. 192).

Weber’in (2000, s. 120) bir kent için belirlediği kriterlerden biri de kentte hukuk kurallarının geçerli olduğudur. Tönnies’in (2000, s. 217), cemaat ve cemiyet ayrımının temel vurgularından biri de sözleşmelerin hukuksal normlara bağlı olması, kişisellikten ve karizmatik otoriteden bağımsız olarak güçlü bir devlet tekelinde yürütülmesi şeklinde olup bu işleyiş kentlere ait bir olgu olarak görülmektedir. Kent bu açıdan özgürlüğün olduğu mekânlardır. Bireyler kentlerde geleneksel bağlardan ve cemaatlerin denetiminden uzaklaşabilmektedir ve özgürleşebilme şansını elde edebilmektedir (Çelik, 2006, s. 84; Görmez, 1991, s. 38).

Kentte kişilerin birbirlerini yakından ve derinliğine tanınması olanaksız olup ilişkiler kısmi ve geçici olan ikincil ilişkiler konumundadır (Tekeli, 1992, s. 315) Tönnies'in cemiyet olarak kentleri göstermesi kente gelen kişilerdeki dönüşümün ya da değişimin kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Cemaatten cemiyete geçiş olarak kentleşme, kişilerin daha fazla ussal ilkelere, daha rasyonel hukuk kurallarına ve hukuksal otoritenin eğemen olduğu toplumlara doğru bir değişimin göstergesidir (Çelik, 2006, s. 86). Bunun yanı sıra kişiler, ilişkilerindeki geleneksel ve karizmatik otoritenin etkisinin azalması ile beraber duygu durumlarında da görel bir özgürlük geliştirir (Çelik, 2006, s. 86).

Sekülerleşme ancak kentsel yaşamda kendini gösterir. Nitekim Hüseyin Bal (1999, s. 25) kent yaşamında din kurallarının düzenleyici fonksiyonunun kalmadığını vurgulamıştır. Sekülerleşme kavramının tarihçesine bakıldığında kilisenin sahip olduğu toprakların dışında kalan kişiler için bir dönem kullanıldığını bilinmektedir. Kavram din ile ilgileri bulunmayan kişileri nitelemiştir. Zaten kentler de genellikle, kilise duvarları dışında kalan bölgelerde inşa edilmiştir. Nitekim Attaş, sekülerleşmenin kent toplumlarında ortaya çıktığını iddia etmiştir (Attaş, 2003, s. 43). Kent toplumları Tönnies'in de vurguladığı gibi rasyonalizasyon temelinde hareket etmekle beraber, Kirman'a göre bunun yanı sıra farklılaşma ve bu dünyaya ait olma durumları da vardır (Kirman, 2005, s. 54; Özay, 2007). Kent farklı grup, sınıf ve yapıların bir mekanda buluştukları ve kendi aralarında ortak bir yaşam alanı yarattıkları bir mekandır (Keleş, 2008, s. 107; Bal, 1999, s. 21-24; Harvey, 2003, s. 82). Bu anlamda kentler yoğun bir farklılaşmanın tesiri altında kalmaktadırlar. Dolayısıyla kentler birçok farklı düşünce, gelenek, din, kurallar ve özellikler açısından bir zenginliğe sahiptir. Bu farklılıklar kendi aralarında bir çatışma ve güçlü olanın hegemonyası halinde bir diyalektik yapılanma inşa etmektedir (Meriç, 2005, s. 55).

Kentlerde ortaya çıkan diğer bir yapılanma da bu dünyaya ait olma durumudur. Nitekim Bumin'nin (1990, s. 61) de belirttiği gibi eskiden tapınakların yer aldığı kentlerde artık iş merkezleri yükselmektedir. Hatta Eliade'a (2003, s. 158) göre kentlerin ortaya çıkışı din merkezli olmasına rağmen geçen yüzyıllar içinde kentler artık dünyevi olanın merkezleri haline gelmiştir.

Sjoberg kentleri üç tip altında kategorileştirip, günümüz sanayi kentlerini sanayi öncesi kentlerden ayıran önemli farklılardan birinin din merkezli kent yapılarından seküler kent yapılarına geçiş olduğunu söylemektedir (Sjoberg, 2002, s. 39; Bal, 1999, s. 46). Kentler, ortaya çıkış iddiaları da gündeme alındığında –ki kentlerin ortaya çıkışında 'din' temel bir etkidir- kentlerin kendi çatışkısını da beraberinde taşıması gerekir. Kentlerin bu açıdan temel çatışkısını din ve seküler formların mücadelesi olarak görmek mümkündür. Bu noktada kentler dinin dünyadan kovulmasının mekânı olarak karşımızda durmaktadır. Sanayi kentleri bu yapıya

fazlasıyla müsaittir. Çünkü insanlar artık Tanrı merkezli bir evren anlayışı yerine insanın yapıp etmelerinin yoğun bir şekilde gerçekleştiği bir evren anlayışını gündeme getirmeye başlama imkânına erişmişlerdir. Kent, bu noktada sanayileşme ile beraber sekülerleşmenin artmasına da yol açmıştır (Chadwick, 2004, s. 113).

Modernleşme düşüncesiyle beraber dinin dünyadan sürgün edilmesi düşüncesi had safhaya ulaşmış olması nedeniyle, günümüz kentlerinin, seküler bir formda olduğunun iddia edilmesi kişilerin dünyevi işlerinde dini olanın eksikliklerini görmeye başlamış olmasındandır (Sjoberg, 2002, s. 39; Bal, 1999, s. 46; Köse, 2002, s. 13). Bu eksiklikler ya da dini yaşayışların azalması dinin, ibadet, inanç, bilgi, etki ve dini tecrübelerdeki azalma oranları ile birlikte toplumsal alanda da dini kurumların etkisinin toplum üzerindeki etkisinin azalması, eğitimde dini öğelerin saf dışı kalması, geleneksel din temelli aile yapılarından vazgeçilmesi, kurumsal faaliyetlerde ve ekonomik yapılanmalarda din kurallarının geçerliliğini yitirmesi gibi çeşitli insan eylemlerinde kendini görünür kılmaktadır. Kentler, eğitim olanaklarının iyi koşullarda olduğu ve farklılıklara hitap edebildiği, ekonomik olarak karmaşık ilişki ağlarının olduğu, dini kurumların cemaatsel yapılara dönüşerek küçüldüğü, insanların birbirlerine ulaşabilmelerinde sınırlılıkların getirildiği, giyim kuşam ve beslenme alışkanlıklarında modanın takip edildiği, geleneksel törenlerin bütünleştirici etkisinin kaybolduğu mekanlardır. Kişiler kentte kaldıkça ve kente geçirdikleri yaşam süresi uzadıkça kentlilik bilincine sahip olmaya başlarlar. Bir kişinin kendini kentli olarak tanımlamaya başlaması bireysel olarak kentleşmenin bilinç düzeyinde gerçekleştiğinin kanıtı sayılabilir. Kentte gerçekleşen hızlı yaşam, kişileri sürekli çalışmayla meşgul bir hale getirmiştir. Modern kentlerin fiziksel yapısı ibadet ilişkilerini yok saymaya dayalı bir şekilde inşa edilmiştir (Meriç, 2005, s. 51,75) Dolayısıyla Berger'in vurguladığı gibi "hatırlatıcı bir unsur olan din", kentlerde kişilerin fazlasıyla akıllarını meşgul edebilecek bir durum olmaktan çıkmıştır (Berger, 1993). Kentleşme gerçekleştiğinde kişilerin dindarlıklarının azalıp azalmadığı sorusu sorulabilir bir hal alır. Yapılmış olan çeşitli araştırmalar kentlerde kişilerin uzun süre kaldıkça sekülerleştiğini göstermektedir. Kartal'a göre; kentte kaldıkça dini görevlerin yapılması azalır; törenlere katılım azalır; açıklanamayan olayları Tanrı'ya bağlama durumu azalır (Kartal, 1978) Bunun yanı sıra kentte kalış süresi arttıkça, dini örgütlere bağlılık da azalmakta; geleneksel yaşama dayalı yardımlaşma duygusu azalmakta; dini bilgileri öğrenme biçimleri dönüşerek daha mantıksal düşüncelere geçiş artmakta; dini pratiklerde de düşüş gözlenmektedir.

Bulgular

Araştırmada dini inanç, ibadet, bilgi, dini tecrübe, dinin etki boyutu ve geleneksel ritüelleri yapma boyutu ile kentte kalış süreleri arasındaki ilişki incelenerek kentte kalışın sekülerliğe yol açıp açmadığı ortaya konulmuştur. Araştırmada kullanılmak üzere oluşturulan dini inanç boyutu ile kentte kalış süresi arasında bir ilişkinin olup olmadığı incelendi.

Tablo 1. Dini İnanç Boyutunun Alt Maddelerinin Betimsel İstatistikleri

Alt Maddeler	N	Ortalama		Sdt. Sapma	Varyans	Madde toplam korelasyonu	Birinci faktör yük değeri
		Aritmetik	Sdt. Hata				
Allah vardır ve birdir.	444	4,7950	,03481	,73351	,538	,775	,908
Meleklerin varlığına inanırım.	447	4,7069	,04085	,86357	,746	,818	,904
Hz. Muhammed Allah'ın kulu ve elçisidir.	446	4,7309	,03912	,82614	,683	,693	,910
Kur'an hiçbir şekilde değişmemiştir.	446	4,4664	,05192	1,09647	1,202	,811	,905
Kadere inanırım.	446	4,6121	,04676	,98744	,975	,808	,904
Cennet ve cehennem vardır	446	4,6749	,04477	,94555	,894	,840	,902
Dini inançlar, insan hayatında çok önemlidir.	447	4,3110	,04802	1,01533	1,031	,664	,911
Kutsal gün ve gecelerde yapılan ibadetler kabul olur.	446	3,7870	,05529	1,16770	1,364	,546	,919
İçki içmek dinimizde haramdır.	441	4,0023	,06971	1,46396	2,143	,549	,925
Sıkıntıları aşmak ve şükretmek için duaedilmelidir.	435	4,1724	,05859	1,22198	1,493	,727	,908
Dini İnanç Boyutu (Genel)	420	3,9667	,04139	,84832	,720		

Örneklem grubunun inanç düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilen ve 10 sorudan oluşan dini inanç boyutundaki maddeler incelendiğinde maddelerin birinci faktör yük değerlerinin .904 ile .925 arasında değiştiği görülmektedir. Madde toplam korelasyonun yüksek olması, ölçeğin birbiriyle yüksek düzeyde ilişkili olan maddelerden oluştuğunu ve istenilen yapıyı ölçtüğünü göstermektedir. Ölçeğin güvenilirliğini gösteren güvenilirlik katsayısı Cronbach Alfa ise .918 olarak tespit edilmiştir. Elde edilen veriler çerçevesinde dini inanç boyutunun geçerli ve güvenilir bir veri toplama aracı özelliğini taşıdığını söylemek mümkündür. Ölçeğin güvenilirliği tespit edildikten sonra dini inanç boyutu ile kentte kalış süresi arasında bir ilişki olup olmadığı Tablo 2'de incelenmiştir.

Tablo 2. Kentte Kalış Süresi ile Dini İnanç Boyutu Arasındaki İlişkinin Betimsel İstatistiği					
Kente Kalış süresi	N	X	S	F	P.
10 yıl ve daha az	93	3,9140	1,03898	1,556	,185
11-20 yıl arası	75	4,1067	,74568		
21-30 yıl arası	48	4,1042	,69158		
31 yıl ve üzeri	29	4,0690	,52989		
Doğduğumdan beri	173	3,8728	,85318		
Toplam	418	3,9641	,84884		
Sünni	N	X	S	F	P
10 yıl ve daha az	78	4,0513	,89584	1,193	,313
11-20 yıl arası	58	4,2241	,46048		
21-30 yıl arası	36	4,2500	,50000		
31 yıl ve üzeri	20	4,1000	,64072		
Doğduğumdan beri	119	4,0336	,73569		
Toplam	311	4,1029	,71099		
Alevi	N	X	S	F	P
10 yıl ve daha az	2	2,5000	2,12132	1,092	,375
11-20 yıl arası	3	3,3333	1,15470		
21-30 yıl arası	6	4,0000	,63246		
31 yıl ve üzeri	3	4,0000	,00000		
Doğduğumdan beri	29	3,4483	1,02072		
Toplam	43	3,5116	1,00882		

Yapılan varyans analizi (anova) sonucunda elde edilen $p=,185$ değeri $.05$ hata payından büyük olduğu için kentte kalış süresi ile dini inanç boyutu arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Ayrıca katılımcıların dini inanç boyutuna yönelik tutumlarında en olumlu yönelimin 11 ile 20 yıl arasında kentte yaşayanlarda ($X=4,1067$) olduğu görülmüştür. En olumsuz tutum ise doğduğundan beri kentte yaşayanlarda ($X= 3,8728$) olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmanın ikinci ölçeği olan ibadet boyutu ile ilgili veriler Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Dini İbadet Boyutunun Alt Maddeleri ve Betimsel İstatistikleri

Alt maddeler	N	Ortalama		Std. Sapma	Varyans	Madde toplam korelasyonu	Yük değeri
		Aritmetik	Std. Hata				
Dindar olmanın ölçütü ibadet etmektir.	446	3,5404	,06431	1,35810	1,844	,551	,867
Camide cemaat ile namaz kılarım.	444	2,3851	,06858	1,44511	2,088	,534	,868
Günlük namazlarımı kılarım.	449	2,8686	,07264	1,53911	2,369	,683	,856
Ramazın orucunu tutarım.	448	3,7946	,06921	1,46480	2,146	,734	,853
Zekat vermek	441	3,2834	,07242	1,52074	2,313	,659	,858
Dua ederim	443	4,2370	,05434	1,14366	1,308	,681	,860
Kurban bayramında kurban keserim.	443	3,5102	,07491	1,57663	2,486	,520	,870
Sadaka vermek	446	3,7489	,06204	1,31018	1,717	,657	,859
Kur'an okumak	439	2,4305	,07423	1,55539	2,419	,508	,870
Bayram ve cenaze namazlarına katılmak.	429	2,9697	,08260	1,71075	2,927	,516	,871
Dini ibadet (Genel)	405	2,7358	,04669	,93968	,883		

Örneklem grubunun ibadet düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilen ve 10 sorudan oluşan dini ibadet boyutundaki maddeler incelendiğinde, maddelerin yük değerlerinin .853 ile .871 arasında değiştiği görülmektedir. Madde toplam korelasyonun yüksek olması, ölçeğin birbiriyle yüksek düzeyde ilişkili olan maddelerden oluştuğunu ve istenilen yapıyı ölçtüğünü göstermektedir. Ölçeğin güvenilirliğini gösteren güvenilirlik katsayısı Cronbach Alfa ise .875 olarak tespit edilmiştir. Bu değer araştırma ölçeğinin güvenilirliğinin bir göstergesidir. Elde edilen veriler çerçevesinde dini ibadet boyutunun geçerli ve güvenilir bir veri toplama aracı özelliğini taşıdığını söylemek mümkündür. Dini ibadet boyutu ile kentte kalış süresi arasındaki ilişki ise Tablo 4'te görülmektedir.

Tablo 4. Kentte Kalış Süresi ve Dini İbadet Boyutu Arasındaki İlişkinin Betimsel İstatistikleri

Kentte kalış süresi	N	X	S	F	P
10 yıl ve daha az	89	2,7079	1,03575	6,042	,000
11-20 yıl arası	73	2,9041	,90007		
21-30 yıl arası	46	3,1087	,84927		
31 yıl ve üzeri	26	3,1154	,65280		
Doğduğumdan beri	170	2,5176	,91162		
Toplam	404	2,7351	,94075		

Yapılan varyans analizi (anova) sonucunda elde edilen $p=.000$ değeri, .05 hata payından küçük olduğu için kentte kalış değişkeni ile dinin ibadet boyutu arasında anlamlı bir ilişki vardır. Araştırmaya katılan katılımcıların dini ibadet boyutuna yönelik tutumları kentte kalış yıl aralıklarına göre farklılaştığı görülmektedir. İbadet boyutuna yönelik en olumlu tutum kentte 31 yıl ve daha fazla ikamet edenlerde ($X=3,1154$) gözlenirken en olumsuz tutum kentte doğduğundan beri kalanlarda ($X=2,517$) olduğu görülmüştür.

Bir diğer ölçek olan dini tecrübe boyutuna dair oluşturulan ölçeğe ait veriler Tablo 5'tedir.

Tablo 5. Dini Tecrübe Boyutunun Alt Maddeleri ve Betimsel İstatistikleri							
	N	Ortalama		Std. Sapma	Varyans	Madde toplam korelasyonu	Yük değeri
		Aritmetik	Std. Hata				
Dua ederken duygulanıp ağlarım.	442	1,6493	,03094	,65056	,423	,431	,550
Tespah ya da zikir anında kendimden geçerim.	433	1,1986	,02253	,46874	,220	,470	,514
Bir işin hayırlı olup olmadığını öğrenmek için istihareye yatarım	419	1,4129	,03148	,64439	,415	,438	,531
Dini Tecrübe Boyutu (Genel)	417	1,6331	,02482	,50684	,257		

Örneklem grubunun dini tecrübe düzeyini ölçmek amacıyla geliştirilen ve 3 sorudan oluşan dini tecrübe boyutundaki maddeler incelendiğinde, maddelerin yük değerlerinin .514 ile .550 arasında değiştiği görülmektedir. Madde toplam korelasyonun yüksek olması, ölçeğin birbiriyle yüksek düzeyde ilişkili olan maddelerden oluştuğunu ve istenilen yapıyı ölçtüğünü göstermektedir. Ölçeğin güvenilirliğini gösteren güvenilirlik katsayısı Cronbach Alfa ise .628 olarak tespit edilmiştir. Bu değer araştırma ölçeğinin güvenilirliğinin bir göstergesidir. Elde edilen veriler çerçevesinde dini tecrübe boyutunun geçerli ve güvenilir bir veri toplama aracı özelliğini taşıdığını söylemek mümkündür. Araştırmaya katılan katılımcıların bu boyuta yönelik olumlu bir tutuma sahip olmadıkları görülmüştür. Bu boyutun cevap aralığı bir (en düşük) ile üç (en yüksek) olduğu hatırlanırsa, katılımcıların $X=1,6$ gibi bir dereceleyle bu boyuta yönelik olumsuz bir tutum benimsedikleri söylenebilir.

Tablo 6. Kentte Kalış Süresi ve Dini Tecrübe Boyutu Arasındaki İlişkinin Betimsel İstatistiği

Kentte kalış süresi	N	X	S	F	P
10 yıl ve daha az	93	1,5806	,49613	1,152	,332
11-20 yıl arası	74	1,7297	,50470		
21-30 yıl arası	49	1,6531	,48093		
31 yıl ve üzeri	28	1,6786	,47559		
Doğduğumdan beri	171	1,6023	,52558		
Toplam	415	1,6313	,50742		

Yapılan varyans analizi (anova) sonucunda elde edilen $p=,332$ değeri, .05 hata payından büyük olduğu için kentte kalış süresi ile dini tecrübe boyutu arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Araştırmaya katılan katılımcıların dini tecrübe boyutuna ilişkin olumlu tutuma sahip olma dereceleri farklılaşmaktadır. En olumlu tutum 11 ile 20 yıl kente arasında kentte yaşayanlarda ($X=1,7297$) gözlenirken en olumsuz tutum ise doğduğundan beri kentte yaşayanlarda ($X= 1,5806$) olduğu gözlemlenmiştir.

Bir diğer ölçek olan dinin etki boyutuna dair veriler Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Dini Etki Boyutu Alt Maddelerinin Betimsel İstatistikleri

Alt maddeler	N	Ortalama		Std. Hata	Varyans	Madde toplam korelasyonu	Yük değeri
		Aritmetik	Std. Sapma				
Dini toplantı ve sohbetlere Katılmak önemlidir.	447	1,8635	,05378	1,1371	1,293	,465	,860
Kişinin inançlı bir olması onun değerini belirler.	445	3,4067	,06580	1,3880	1,927	,652	,830
Bana göre oy verirken adayların dini düşünce ve kanaatleri önemlidir.	444	2,6712	,07008	1,4766	2,181	,638	,833
Türkiyede yaşanan sorunlar dini inancın zayıflamasından kaynaklanmaktadır.	443	3,0000	,06936	1,4598	2,131	,711	,818
Günlük yaşamımı büyük ölçüde Kur'an esasları belirler.	442	3,2466	,06471	1,3603	1,851	,758	,809
Din görevlileri toplum faydalıdır.	444	3,7455	,05898	1,2428	1,545	,640	,832
Dini Etki Boyutu (Genel)	424	2,6415	,05192	1,0691	1,143		

Örneklem grubunun dini etki düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilen ve 6 sorudan oluşan dini etki boyutundaki maddeler incelendiğinde, maddelerin yük değerlerinin .809 ile .860 arasında değiştiği görülmektedir. Toplam korelasyonun yüksek olması, ölçeğin birbiriyle yüksek düzeyde ilişkili olan maddelerden oluştuğunu ve istenilen yapıyı ölçtüğünü göstermektedir. Ölçeğin güvenilirliğini gösteren güvenilirlik katsayısı Cronbach Alfa ise .855 olarak tespit edilmiştir. Bu değer araştırma ölçeğinin güvenilirliğinin bir göstergesidir. Elde edilen veriler çerçevesinde dini tecrübe boyutunun geçerli ve güvenilir bir veri toplama aracı özelliğini taşıdığına söylemek mümkündür. Araştırmaya katılan katılımcıların bu boyuta yönelik olumlu bir tutuma sahip olduklarını görmekteyiz. Bu boyutun cevap aralığı bir (en düşük) ile beş (en yüksek) olduğu hatırlanırsa, katılımcıların $X=2,64$ gibi bir derece ile bu boyuta yönelik olumlu tutum benimsedikleri görülmektedir. Kentte kalış süresi ile olan ilişkisine dair bulgular ise Tablo 8'de görülebilir.

Kentte kalış süresi	N	X	S	F	P
10 yıl ve daha az	99	2,5152	1,16377	3,451	,009
11-20 yıl arası	75	2,8533	1,02263		
21-30 yıl arası	49	2,9796	,94626		
31 yıl ve üzeri	27	2,8519	,94883		
Doğduğumdan beri	172	2,4942	1,05685		
Toplam	422	2,6422	1,07107		

Yapılan varyans analizi (anova) sonucunda elde edilen $p=.009$ değeri, .05 hata payından küçük olduğu için kentte kalış süresi ile dini etki boyutu arasında anlamlı bir ilişki vardır. Dini etki boyutuna yönelik en olumlu tutum 21 ile 30 yıl arasında kentte kalan kişilerde ($X=2,9796$) gözlenirken dinin etki boyutuna yönelik en olumsuz tutum doğduğundan beri kentte kalanlarda ($X=2,4942$) olduğu görülmüştür. 31 yıl ve daha fazla kentte kalanlar 11 ile 20 yıl kentte kalanlardan daha fazla dinin etki boyutu ile ilgili olumlu tutuma sahiptirler.

Çalışmanın geliştirdiği bir diğer ölçek ise dinsel ve geleneksel ritüeller boyutu olup yapılan analizler Tablo 9'da görülebilir.

Tablo 9. Dinsel ve Geleneksel Ritüeller Boyutunun Alt Maddelerinin Betimsel İstatistikleri

Maddeler	N	Ortalama		Std. Sapma	Varyans	Madde toplam korelasyonu	Madde yük değeri
		Aritmetik	Std. Hata				
Düğün	449	2,0846	,02683	,56849	,323	,278	,757
Sünnet	442	1,8959	,02946	,61944	,384	,435	,743
Hasta ziyaretleri	445	2,3281	,02586	,54545	,298	,301	,757
Taziyeler	446	2,2713	,02876	,60739	,369	,248	,760
Mevlitler	447	2,0403	,03224	,68172	,465	,502	,735
Türbe ziyaretler	440	1,5977	,03017	,63281	,400	,378	,751
Ölüler arkasından verilen yemekler	420	1,9429	,03257	,66739	,445	,557	,729
Hayır yemekleri	422	1,8483	,03424	,70339	,495	,312	,754
Hatim indirmek	445	1,5438	,03989	,84149	,708	,480	,746
Kurşun döktürmek	444	1,1329	,01981	,41734	,174	,513	,742
Türbeleri ziyaret etmek sağlık, iş veya sınav ile ilgili sıkıntıları aşmada yararlıdır.	446	2,6659	,06226	1,31476	1,729	,643	,730
Muska taşımak insan sıkıntılardan kurtararak rahatlatır.	443	2,2483	,05870	1,23549	1,526	,480	,743
Muska yaptırmak	445	1,1079	,01725	,36398	,132	,610	,733
İlahi Kur'an dinlemek	447	2,7069	,06847	1,44760	2,096	,521	,738

Örneklem grubunun geleneksel ve dinsel ritüelleri yapma düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilen ve 14 sorudan oluşan geleneksel ve dinsel ritüeller boyutundaki maddeler incelendiğinde, maddelerin yük değerlerinin .248 ile .643 arasında değiştiği görülmektedir. Madde toplam korelasyonunun yüksek olması, ölçeğin birbiriyle yüksek düzeyde ilişkili olan maddelerden oluştuğunu ve istenilen yapıyı ölçtüğünü göstermektedir. Ölçeğin güvenilirliğini gösteren güvenilirlik katsayısı Cronbach Alfa ise .762 olarak tespit edilmiştir. Bu değer araştırma ölçeğinin güvenilirliğinin bir göstergesidir. Elde edilen veriler çerçevesinde geleneksel ve dinsel ritüeller boyutunun geçerli ve güvenilir bir veri toplama aracı özelliğini taşıdığını söylemek mümkündür. Bu ölçeğin kentte kalış süresi ile ilişkisi Tablo 10'da açık bir şekilde görülmektedir.

Tablo 10. Kentte Kalış Süresi ve Dinsel ve Geleneksel Ritüelleri Yapma Boyutu Arasındaki İlişkinin Betimsel İstatistikler

Kentte kalış süresi	N	X	S	F	P
10 yıl ve daha az	88	1,3750	,48690	3,201	,013
11-20 yıl arası	65	1,6000	,49371		
21-30 yıl arası	43	1,5814	,49917		
31 yıl ve üzeri	24	1,6667	,48154		
Doğduğumdan beri	171	1,4678	,50043		
Toplam	391	1,4936	,50060		

Yapılan varyans analizi (anova) sonucunda elde edilen $p=,013$ değeri, .05 hata payından küçük olduğu için kentte kalış süresi ile dini ve geleneksel ritüelleri yapma boyutu arasında anlamlı bir ilişki vardır. Araştırmaya katılan katılımcıların dinsel ve geleneksel ritüelleri yapma boyutuna yönelik tutumları kentte geçirdikleri yıllara göre farklılaşmaktadır. En olumlu tutum 31 yıl ve üzerinde kentte kalanlarda ($X=1,6667$) gözlenirken en olumsuz tutum ise 10 yıl ve daha az kentte kalanlarda ($X=1,3750$) olduğu tespit edilmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırmanın temel amacı, Adana ilinin Seyhan ilçesinde yaşayan kişilerin kentte kalış sürelerine bağlı olarak sekülerleşme eğilimi gösterip göstermediklerini ortaya koymaktır. Bu amaçla Seyhan'da, hazırlanmış olan 24 soru altında 74 maddeden oluşan anket ile toplamda 449 kişiye ulaşıp onlarla görüşülmüştür. Anket verileri SPSS 18 programında analiz edilip veriler yukarıda aktarılmıştır.

Araştırmada yapılan tek yönlü anova testi sonucuna dini inanç boyutu ile kentte kalış süresi arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Kentte kalış süresi kişilerin dini inançları üzerinde belirleyici bir etki oluşturmadığı görülmüştür. Ancak aritmetik ortalamalara bakıldığında dini inanç boyutuna yönelik en olumlu tutum kentte 11 ile 20 yıl aralığında kalanlarda olduğu görülmüş olup kalınan yıla göre bir farklılık olduğu da ortaya çıkmıştır. Nitekim dini inançlara yönelik en olumsuz tutumun doğduğundan beri kentte yaşayanlarda olduğu görülmüştür. Kentte doğmak dini inançlara yönelik tutumlarda negatif bir etkide bulunmaktadır. Dolayısıyla kentte doğmak seküler eğilimli olmayı beraberinde getirdiği söylenebilir. Ayrıca dini inanç boyutuna verilen yanıtların aritmetik ortalaması oldukça yüksek çıkmıştır. Yani kentte kalanların çoğunluğu bu boyuta yönelik olumlu bir tutuma sahiptir.

Dini bilgi boyutu ile kentte kalış süresi arasında ise anlamlı bir ilişki vardır. Kentte kalış süresi, kişilerin ibadetlerini yapacak kadar dini bilgi edinmeleri üzerinde etkili olmaktadır. İbadetlerini yapacak kadar yeterli dini bilgiye sahip olma

oranı en fazla 31 yıl ve daha fazla kalanlardadır. Ayrıca göç ettikten sonra uzun bir zaman geçmesi dini bilgiyi arttırıcı bir etken olduğu görölmüştür. Ayrıca kentte doğmak yeterli dini bilgiye sahip olma oranına negatif bir etkide bulunduğu ortaya çıkmıştır. Sekülerleşme ile beraber dini bilgiye sahip olma oranının azalması beklenir. Nitekim çalışmaya katılan katılımcıların ibadetlerini yapacak kadar dini bilgiye sahip olma oranı dini inanç oranları ile kıyaslandığında düşük çıktığı görölmüştür. Bu sonuç Seyhan'da seküler eğilimlerin güçlü olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca erkeklerin kadınlara göre, gençlerin yaşlılara göre, işçilerin işsizlere göre daha seküler eğilimde oldukları da ortaya çıkmıştır.

Araştırmada kullanılan dini ibadet boyutu ile kentte kalış süresi arasında yapılan anova testi sonucuna dayalı olarak anlamlı bir ilişki vardır. Kentte kalış süresi kişilerin dini ibadetleri üzerinde belirleyici bir etki oluşturmaktadır. Aritmetik ortalamalara bakıldığında ise dini ibadet boyutuna yönelik en olumlu tutum kentte 31 yıl ve daha fazla kalanlardadır. En olumsuz tutum ise doğduğundan beri kentte kalanlardadır. Kentte doğmak dini ibadet boyutuna yönelik tutumlarda negatif bir etkide bulunmaktadır. Kentte 31 yıl ve daha fazla kalanların dini ibadet boyutuna yönelik tutumlarının daha olumlu olmasında yaşlılığın etkisi olduğu savunulabilir.

Araştırmada kullanılan dini tecrübe boyutu ile kentte kalış süresi arasında yapılan anova testi sonucuna dayalı olarak anlamlı bir ilişki yoktur. Kentte kalış süresi kişilerin dini ibadetleri üzerinde belirleyici bir etki oluşturmamaktadır. Nitekim dini tecrübe boyutuna verilen yanıtların aritmetik ortalaması oldukça düşük çıkmıştır. Yani kentte kalanların çoğunluğu bu boyuta yönelik olumlu bir tutuma sahip değildir. Aritmetik ortalamalara bakıldığında ise dini tecrübe boyutuna yönelik en olumlu tutum 11 ile 20 yıl aralığında kentte kalanlardadır. En olumsuz tutum ise doğduğundan beri kentte kalanlardadır. Kentte doğmak dini tecrübe boyutuna yönelik tutumlarda negatif bir etkide bulunmaktadır. Sekülerleşme ile birlikte kişilerin dinsel açıdan farklı bir duygu durumuna geçiş olarak kabul edilen dini tecrübe yaşantılarının azalması beklenir. Nitekim Seyhan'da dini tecrübe yaşama sıklığı oldukça düşük çıkmıştır. Seyhan seküler bir kent izlenimi vermektedir. Ancak dini tecrübe boyutuna yönelik tutumlar yaş ve eğitim durumuna göre değiştiği tespit edildi. Yaşlılar ve İmam Hatip Lisesi mezunları dini tecrübe boyutuna yönelik daha olumlu bir tutuma sahiptirler. Bu tutumların olumlu olmasının nedeninde de yaşlılar için ölümünün yaklaşması İmam Hatipliler içinde yoğun din eğitiminin alınması gösterilebilir. Fen veya Anadolu Lisesi mezunları en yüksek düzeyde seküler eğilime sahiptir.

Araştırmada kullanılan dini etki boyutu ile kentte kalış süresi arasında anova testi sonucuna dayalı olarak anlamlı bir ilişki vardır. Kentte kalış süresi dini etki boyutu üzerinde belirleyici bir etki oluşturmaktadır. Nitekim dini etki boyutuna verilen yanıtların aritmetik ortalaması yüksek çıkmıştır. Yani kentte kalanların çoğunluğu

bu boyuta yönelik olumlu bir tutuma sahiptir. Aritmetik ortalamalara bakıldığında ise dini etki boyutuna yönelik en olumlu tutum 21 ile 30 yıl aralığında kente kalanlardadır. En olumsuz tutum ise doğduğundan beri kentte kalanlardadır. Kentte doğmak dini etki boyutuna yönelik tutumlarda negatif bir etkide bulunmaktadır.

Sekülerleşme ile beraber dinin etkisinin toplumdan silinmesi beklenir. Bu çalışmada kişiler, inançlı olma ile değerli olmayı eş tutmaktadırlar. Ayrıca dinin inanç boyutuna yönelik tutumları da oldukça yüksektir. Fakat hem bilgi hem de ibadet boyutunda kişiler savsaklayıcı bir eğilimde bulunmaktadırlar. Burada “ait olmadan inanma” kavramının devreye girdiğini söyleyebiliriz. Kişiler inanıyorlar ama inanmalarının gereklerini yerine getirmiyorlar. Bu İslam düşüncesi açısından seküler bir ifade tarzı olarak kabul edilir. Dolayısıyla Seyhan’da dini etki boyutu anlamında da bir seküler eğilim hakim olduğunu görmekteyiz. Dini etki boyutu açısından kadınlar erkeklere göre daha seküler, Aleviler Şafiilere göre, Fen veya Anadolu Lisesi mezunları İmam Hatip Lisesi mezunlarına göre daha seküler olduklarını söyleyebiliriz.

Araştırmada kullanılan dini ve geleneksel ritüelleri yapma boyutu ile kentte kalış süresi arasında anova testi sonucuna dayalı olarak anlamlı bir ilişki vardır. Kentte kalış süresi kişilerin dini ve geleneksel ritüelleri yapma boyutu üzerinde belirleyici bir etki oluşturmaktadır. Aritmetik ortalamalara bakıldığında ise dini ve geleneksel ritüelleri yapma boyutuna yönelik en olumlu tutum kentte 11 ile 20 yıl aralığında yaşayanlardadır. En olumsuz tutum ise 10 yıl ve daha az kentte kalanlardadır. Kente yeni gelmek dini ve geleneksel ritüelleri yapma boyutuna yönelik tutumlarda negative bir etkide bulunmaktadır.

Yapılan araştırma sonucunda Seyhan’da sekülerizmin etkilerinin halen hissedildiği tespit edildi. Kendilerini kentli olarak algılayanların daha fazla oranda seküler olduğu görüldü. Genel olarak araştırmada kullanılan boyutlara göre Seyhan’da sekülerleşme eğiliminin kentte kalış yıl aralıklarına göre farklılaştığı tespit edilmiştir.

Araştırmada doğduğundan beri kentte kalanların dini tutum ve davranışları yerine getirme oranlarında genel olarak bir düşüklüğün olduğu tespit edildiğinden, doğuştan kentli olanların din algıları üzerine çalışmalar yapılması faydalı olacaktır. Dini inanç boyutu ölçeğinin ortalamalarının yüksek olmasına rağmen dini ibadet boyutunun, dini tecrübe boyutunun, dini etki boyutunun ortalamalarının düşük olmasının nedenleri hakkında bir çalışmanın yapılması faydalı olacaktır. Bu çalışma sekülerlik dini tutum ve davranışlardaki azalmalar olarak Kabul edildiğinden, dindarlığın dönüşüm geçirmiş olabileceği düşüncesi uzak tutulmuştur. Bu nedenle bu çalışmada seküler olarak adlandırılan belki de dönüşmüş bir dindarlıktır. Bu düşünceden hareketle dindarlık olduğu ile ilgili farklı tipolojik çalışmaların yapılması faydalı olabilir.

KAYNAKLAR

1. Attaş, S. Nakib (2003), İslam, Sekülerleşme ve Geleceğin Felsefesi, (Çev. Mahmut Erol Kılıç) İstanbul, İnsan Yayınları
2. Bal, Hüseyin (1999), Kent Sosyolojisi, Ankara, Turhan Kitabevi Yayınları
3. Berger, Peter (1993), Dinin Sosyal Gerçekliği, (Çev. Ali Coşkun) İstanbul, İnsan Yayınları
4. Berger, Peter (1983), “Dinin Krizinden Sekülerizmin Krizine”, Sekülerizm Sogulanyor, Derl.: Köse Ali (Ufuk Kitapları), 2002) 75-94
5. Bumin, Kürşat (1990), Demokrasi Arayışında Kent, İstanbul, Ayrıntı Yayınları
6. Castells, Manuel (1997), Kent,Sınıf, İktidar , (Çev. Asuman Erendil) Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.
7. Çelik, Celaleddin (2006), “Kentsel Dindarlık”, Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi içinde. Derl.: Günay, Ünver ve Çelik Celaleddin. Adana: Karahan Kitabevi, s. 81-109.
8. Çevik, Özlem (2005), Arkeolojik Kanıtlar Işığında Tarihte İlk Kentler ve Kentleşme Süreci Kuramsal Bir Değerlendirme, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları
9. Chadwick, Owen (2004), 19. Yüzyıl Avrupalı Aklın Sekülerleşmesi, (Çev. Murat T. Aslan), İstanbul, Birey Yayınları
10. Eliade, Mircea (2000), Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi, (Çev. Ali Berktaş) Cilt 1, İstanbul, Kabalcı Yayınları
11. Erkan, Rüstem (2002), Kentleşme ve Sosyal Değişme, Ankara, Bilim Adamı Yayınları.
12. Giddens, Anthony (2000), Sosyoloji, Hazl. Hüseyin Özel ve Cemal Güzel Ankara, Ayraç Yayınevi
13. Görmez, Kemal (1991), Şehir ve İnsan, İstanbul, MEB Yayınları
14. Harvey, David (2003), Sosyal Adalet ve Şehir, (Çev. Mehmet Morali) İstanbul, Metis Yayınları
15. Huot, Louis and Paul, J.Thalman and Dominique, Valbelle (2000), Kentlerin Doğuşu, (Çev. Ali Bektaş Girgin), Ankara, İmge Kitabevi
16. Kartal, Kemal (1978), Kentleşme ve İnsan, Ankara, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yay.
17. Keleş, Ruşen (2004), Kentleşme Politikası, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 8. Basım
18. Keleş, Ruşen (2008), Kentleşme Politikası, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları
19. Keser, İnan (2008), Kent, Cemaat, Etnisite, Ankara, Ütopya Yayınevi
20. Kirman, Mehmet Ali (2005), Din ve Sekülerleşme, Adana, Karahan Kitabevi
21. Köse Ali (2002), “Sekülerden Kutsala Yolculuk”, Sekülerizm Sorgulanyor içinde, Derl.: Köse Ali (İstanbul, Ufuk Kitapları), Sf. 203-222
22. Martindale, Don (2000), “Şehir Kuramı”, Şehir ve Cemiyet içinde, Haz.: Aydoğan, Ahmet, İstanbul, İz Yayıncılık Meriç, Nevin (2005), Değişen Kentte Dini Hayat, İstanbul, Kapı Yayınları
23. Oğuz, Gülsün Payaslı (2002), “Adana Tepebağ Bölgesindeki Tarihi Yerleşim Dokusunun 1998 Depremi Sonrası İncelenmesi ve Korumu-Geliştirme Önerisi”, Yüksek lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara Özay, Mehmet (2007), Sekülerleşme ve Din, İstanbul, İz Yayıncılık
24. Pirenne, Henri (2000), Ortaçağ Kentleri, (Çev. Şadan Karadeniz) İstanbul, İletişim Yayınları
25. Rıs, Ole (1993), “Modern Toplumda Din Alanındaki Son Gelişmeler”, Din Sosyolojisi içinde, Edit.: Solmaz, Bünyamin ve Çapçioğlu İhsan (Konya, Çizgi Kitabevi, s. 191-214 Sezal, İhsan (1992), Şehirleşme, İstanbul, Ağaç Yayınları
26. Sjoberg, Gideon (1957), “Sanayi Öncesi Kenti”, 20. Yüzyıl Kenti, Derl.: Bülent Duru ve Ayten Alkan, Ankara, İmge Kitabevi, s. 37-54. 2002.

Güncel Psikoloji ve Sosyoloji Araştırmaları

27. Tekeli, İlhan (1982), *Türkiye’de Kentleşme Yazıları; Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar*, Ankara, Turhan Kitabevi
28. Tekeli, İlhan (1992), “19. yüzyılda İstanbul Metropol Alanının Dönüşümü”, *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri içinde*, Edit.: Dumont, Paul and Georgeon François, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 19-30
29. Tönnies, Ferdinand (2000), “Cemaat ve Cemiyet”, *Şehir ve Cemiyet içinde*, Hazl.: Ahmet Aydoğan, İstanbul, İz Yayıncılık, s. 185-218
30. Ulusoy,Ahmet ve Vural, Tarık (2001), “Kentleşmenin Sosyo Ekonomik Etkileri”, *Belediye Dergisi*, c: 7, Say:12, [http://www.cevre.metu.edu.tr/sites/default/files/Kentleşmenin Sosyo Ekonomik Etkileri.doc](http://www.cevre.metu.edu.tr/sites/default/files/Kentleşmenin%20Sosyo%20Ekonomik%20Etkileri.doc) (21.04.2010)
31. Weber. Max (2003), *Şehir, Modern Kentin Oluşumu*, (Çev.Musa Ceylan), İstanbul, Bakış Yayınları. 151
32. Weber, Max (2000), “Batı Şehri”, *Şehir ve Cemiyet içinde*, Haz. Ahmet Aydoğan, İstanbul, İz Yayıncılık
33. Wirth, Louis (1938), “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme”, *20. Yüzyıl Kenti*, Derl.: Bülent Duru ve Ayten Alkan, Ankara, İmge Kitabevi, s. 185-218. www.adanavaliliği.gov (21,04,2010)
34. <http://www.adana.gov.tr/?sayfa=3&alt=tarih> (21.04.2010).